

Máté Emese

∴ Szakosított Óvóképző Főiskola, Szabadka
∴ turulemese12@gmail.com

A WALDORF-ISKOLA

Waldorf Education

Az emberi fejlődés menetének létezik egy olyan archetípusa, mely integrálja a fizikai, a lelki és a szellemi fejlődést. A Waldorf-tanterv erre az archetipikus fejlődésre épülő folyamat, mely a gyermeket a mindenkori érettségének megfelelő kihívások elé állítja. Az emberi lény természetét holisztikus megértéssel közelíti meg. Segíti a gyermeket, hogy a benne működő természetes erőket szabadon tudja fejleszteni: érzékelésben, utánpótlásban, játékban és egyéb tevékenységekben. Nem szabályokat és tilalmakat akar megvalósítani, hanem a gyerekek és a felnőttek művészi erőkkel áthatott együttélését.

Kulcsszavak: emberi fejlődési folyamat archetípusa, fizikai-lelki-szellemi fejlődés integrálása, a gyermek érettségének megfelelő kihívások, az egész életen át ható belső igényből fakadó tudatos önépítés felszabadítása

Az emberiség fejlődése során a dominánssá vált materialista világimpulzus önnön lelki és szellemi összetevőit meg nem élve, az emberre is pusztán matériumként tekint, lelki és szellemi szerves összetevői nélkül. A XIX. századtól napjainkig egyre erősödő materialista szemléletű állami szinten működő apparátusok kollektívizáló, globalizáló törekvései félreállítják az egyéniséget, a jelentősebb egyetemes emberi öntudatra ébredést – összegzi gyakorlati tapasztalatait Jakob Streit, a svájci népiskola tanítója. Törvényszerűen megfigyelhető, ha egyfajta világnézet túlsúlyba kerül, megjelennek az ellensúlyozó szemléletek. A XIX. század végétől napjainkig egyre több egyénközpontú nevelési és oktatási mód van folyamatosan jelen, néhányat felsorolok a teljesség igénye nélkül: Maria Montessori (Olaszország, Chiaravalle, 1870. augusztus 31.–Noordwijik am Zee, Hollandia, 1952. május 6.), Célestin Freinet (Gars, Provence, 1896. január 15.–Vence, 1966. október 8.), Carl Ransom Rogers (Chicago, 1902. január 8.–San Diego, 1987. február 4.), Waldorf-pedagógia (az első Waldorfiskola 1919. szeptember 7-én tartotta ünnepélyes megnyitóját Stuttgartban). Valamennyiükben közös, hogy pszichológiai, orvosi megfigyeléseiket ötvözték a pedagógiával és egyénközpontú oktatási és nevelési programokat hoztak létre, melyek közel száz éve működnek folyamatosan.

E nevelési és oktatási programok elsődleges célja, hogy a gondolkozásmódunk középpontjába helyezze a teljes egy-éniséget (testi, lelki és szellemi szint) felölelő nevelést, oktatást, tanítást; a természetes étellel összehangolt egyetemes és örök érvényű tanítások jelenlétét, megélését és a tanulva tanítás/tanítva tanulás nemesítő folytonosságát az oktató részéről. A tanulmány hozzá kíván segíteni a ma alternatívként ismert programok alapjainak értelmezéséhez, amire a különböző módszerek ráépülnek. A három kulcsfogalom – mely a teljes tanulmány szellemi gerincét képezi – az anyag, a lélek és a szellemiség szintjén is megvilágításba kerül a magyar nyelv értelmező lelkülete és szellemisége révén.

EGY-ÉN KÖZPONTÚ NEVELÉS A BELSŐ VILÁGKÉPRE ÉPÜLVE

Az egy-én magában rejtje az egy szógyököt, mely szerves összefüggést tár fel az emberi egység és az egyetemesség, a mikro- és a makrokozmosz között. Így könnyen közérthetővé válik, hogy az ember fejlődése, nevelése nem elszigetelt, különálló folyamat. A gyök minimális szótári egységként, ragok, képzők, jelek nélkül nemcsak saját hangtani és jelentésbeli önazonossága válik hangsúlyozottá, hanem láttatja az egészet, a lényegét, s ebből tér ki a részekre. A magyar nyelv egyedi sajátossága a lényegláttatás. Czuczor Gergely és Fogarasi János *A magyar nyelv szótárával* a magyar nyelv értelmező lelkületét tárja elénk az egy szógyök kapcsán: „Az Egy ösképe a Mindenség. Egy összességet tesznek, mi csonkítva, vagy valamely alkotó részétől megfosztva nincs, mi részekre föl nem osztatott. Emberi egyénnél a test, a lélek, a szellem egysége.” Ember és anyanyelve között él a szerves összefüggés, anyag-lélek és szellemisége szintjén összefonódtak. Anyanyelvünk mély lelkiséget tükröz, és szellemi vetülettel is rendelkezik. Mindkettőnek van irodalma és kutatója a múltunkban és a jelenünkben. A magyar nyelv lelkületével – Czuczor és Fogarasi kutatásaira építve – a kortárs Bolyai János és a mi kortársunk, Czakó Gábor is foglalkozik. A közel 15 000 oldalas magyar nyelvről szóló feldolgozás alatt lévő Bolyai kézírathagyaték – a Bolyai Pedagógiai Alapítvány gondozásában –, bizonyára többretű összevetnivalót kínál, az első magyar nyelvrégész Czakó Gábor felfedezéseivel. Czakó a Czuczor–Fogarasi-szótárra alapozva végezte első magyar nyelvrégész-ként kutatásait és *Az Eredeti magyar nyelvtan*, valamint a *Beavatás a magyar észjárásba* címmel tette közzé. A magyar nyelv lényeglátását, lelkiségét a hangok jelentéshajlamától, a gyökökön és a toldalékokon át a mondatokig fedi fel, szemléltetve anyanyelvünk észjárását. Az egyik fejezet címében is viseli a lélek szót: *A magyar nyelv lelkéről*.

A magyar nyelv szellemiségének feledésbe merülő tudatára korunkban Szőke Lajos határfizikus emlékeztet. *Az égi eredetű ABC* című könyvében az eredeti

írasmódunk, a rovásírás hangperdületének szellemi térben kivetülő rajzolatát teszi közzé, és hasonlítja össze az ősnyelvekével. Marosfalvi Imre harmincévi zenepedagógiai munkásságának folytatásaként a beszédhangok kiejtése és az eredendő hangrezgés viszonyításában szellemiséget is magában foglaló személyiségfejlődési állapotrajzolatra mutat rá.

Minden kutató munkásságában közös, hogy az egyénekre, a nyelvre, az írásra, a zenei hangokra egységes egészként tekint, fizikai, lelkületi és szellemi vetületében. E hármasság azért ilyen hangsúlyozott, hogy öntudatunkba éltesük az öröktől fogva meglévő, bennünket alkotó hármasságot, azaz az egység-szemléletet. Czuczor–Fogarasi értelmezésében az egyéniség szógyökét az egy alkotja, ugyanúgy mint az egyetemességét. Tehát mindkét fogalom szógyöke az egyből ered. Az egy minden rész harmonikus összehangolt együttléte, a felbomlás, a részekre szakadás előtti teljes egység állapotát fejezi ki. Az egy szógyök révén a magyar nyelv értelmező és teremtő ereje kifejezi, hogy az egyénközpontú oktatás és nevelés során a teljes egységgel teremtek kapcsolatot, a test-lélek-szellemiség egységét segítem kibontakoztatni az öröktől létező egyetemesség szerves rendjével összhangban. A nevelőnek, az oktatónak olyan segítő szerepe van, mint a kertésznek: a magtudásba nem avatkozhat be, csupán segítheti fejlődését. A Waldorf-pedagógia támogatja a gyermeket abban, hogy a világ megismerésére felébredt vágyát megőrizze és szabadon, benső hangjára épülve fejlődhessen. A szabad nevelődés az emberi lény legbensőbb magjában lévő világkép szabad kibontakozását jelenti, azét a belső világképét, ami mások, de még saját maga számára is sokáig ismeretlen. Az embert teljes mértékben segíti öntudatra ébredésében, a világ és a többi ember megismerésében, tudatosítja az egyéni szabadfejlődéssel járó felelősségvállalást. Segíti az embert egyéni erőinek mind teljesebb kifejtésére a világ és az embertársai javára. A tanulóikat saját képességeik szerint terhelik, s nem kell egy központilag meghatározott átlag alapján teljesíteniük. A tanár folyamatos személyre szóló jellemzés révén ösztönzi fejlődésében a diákot.

Rudolf Steiner értelmezésében az élet valósága nemcsak azt foglalja magában, ami szemmel látható, hanem rejtett mélységeiben egy eljövendő állapotot is hordoz, mint ahogy a magban benne aluszik az új élet. Így minden gyereket mint a „jövő csíráját” lehet szemlélni, aki az őt nevelő egyént arra indítja, hogy új képességeket fejlesszen ki magában: tanulja meg a jövő jeleit minden jelenségében, minden gyerekben felfedezni, megismerni, ápolni.

A kisgyerek érzékleteiben él. Minden, ami a környezetében történik, akarva-akaratlanul hatást fejt ki rá. A látás, hallás, tapintás, ízlelés, szaglás benyomásai töltik ki belső világát, ezek irányítják és vezetik tapasztaló, megismerő tevékenységében a többi érzéklettel együtt, mint például a nagy fontosságú egyensúly-érzékelés, vagy a saját mozgásokat visszajelző kinezetikus érzékelések.

A gyermek azonban nemcsak a fizikai világot érzékeli, hanem a pszichikus világot is. Ezen belül elsősorban a számára fontos másik embert – az anyát, apát, testvéreket, majd nevelőit, oktatóit – jelenti. Embertársai pszichikus állapotát, realitását nemcsak kommunikatív és metakommunikatív jelzésekben fogja fel, hanem közvetlenül is. Ha nem is tudatosan, de átél olyan gondolatokat és érzelmeket, melyeket a környezetében élő, számára fontos személyek gondolnak és éreznek. Az első években még nagyon közel áll egymáshoz a testi és a lelki fejlődés, és így számos kölcsönhatás figyelhető meg. Ha szeretet, figyelem, öröm, pozitív érzés és gondolat veszi körül a gyermeket, akkor rendkívül kedvezően hat érdeklődésére, az érzékelése intenzitására. Egy inger gazdag, sok érzékszervet igénybe vevő környezet előhívja a gyermek belső aktivitását, erősíti a tevékenységekben, mozgásban is megnyilvánuló testi intelligenciáját.

Mit is jelent ez a gyakorlati életben, az oktatás terén? *A magyar Waldorf-iskolák kerettanterve* szolgáljon szemléltetésként, mely a magfejlődést, az egyén testi-lelki-szellemi szabad kibontakozását segíti az egyetemes emberi fejlődés archetípus sajátosságaival összehangoltan. Ezekre az alapokra építve a tanulmány további részében szakirodalmon, személyes megfigyeléseken, kerekasztal-beszélgetéseken alapuló szaktanulmány következik a Waldorf-módszerrel kapcsolatban. A szabadkai Óvóképző és Edző Szakfőiskola baráti kapcsolatokat ápol a szegedi Szabad Waldorf Óvodával és Iskolával. Veselin Bunčić igazgató a hallgatók részére engedélyezte a szakmai gyakorlatot, így év közben több alkalommal több napot töltöttünk el. Egri Ágnes igazgatónő, Ökrösné Forró Mária óvónő, Gubányi Eszter tanítónő, Fabulya Edit főkoordinátor és a kollektív örömmel és szeretettel segítették munkánkat. Az együttműködés kölcsönös. A szabadkai főiskola szervezésében az V. Nemzetközi Oktatási és Sport Horizontok konferencián, melynek társszervezője a Naša radost Iskoláskor Előtti Intézmény volt, Kopasz Éva óvónő példás házigazdaként teret adott az előadásnak és a bemutató foglalkozásnak.

AZ EMBERI FEJLŐDÉS ARCHETÍPUSÁVAL ÖSSZEHANGOLT WALDORF-PEDAGÓGIA

Rudolf Steiner egy olyan nevelői gondolkodást és nevelői tartást indított útjára, amely az ember testi-lelki-szellemi fejlődés archetípusával összhangban dolgozta ki a fejlődési jellegzetességeket, és erre építi a célokat és a célkitűzéseket. A gyermek fejlődési jellegzetességét, a belülről nyíló egységképet tekinti kiindulópontnak, mely szervessen összhangban van az egyetemességgel. E kibontakozás szabad természetes fejlődésmenetét segíti, érzékeltetve a valós és változó értékrendek közötti különbséget, felszabadítva az egész életen át tartó örömteljes belső igényből fakadó tudatos önépítést. Célként összefoglalható,

hogy a szocializálódáson túl, a folytonos érésben lévő ember önmaga lelki és szellemi fejlődését, finomodását mély örömteljes békével inspirálja. „Ez az oktatás- és neveléstudomány teljesen az ember megismerésére épül, olyan emberismeretre, amely az egész emberre kiterjed” (STEINER 1990: 10).

Steiner emberképe nem előzmény nélküli, mondhatnánk öröktől fogva létező emberkép. Az egység korában az emberek ezt természetükből fakadóan élték. Amint jelentkezett és fokozódott a részekre szabdaltság, a feledésbe merüléstől az írástudók mentették tovább. Pitagorasz filozófiai és matematikai módszertanának szintúgy az egységkép képezte az alapját. Az ember mikrokozmoszként szerves kapcsolata révén ismeri a makrokozmoszt, s így már egy hétéves gyermek is ügyesen kikérdezhető a bölcséleti dolgok felől. Az 1600-as években megjelent az igény, hogy az oktató és nevelő hivatásnak az emberi egységkép legyen az alapja a tudomány szintjén is. Comenius az Európa-hírű cseh pedagógus *Didactica magna* című alpművében így határozza meg az egységes emberképet: „A filozófusok az embert mikrokozmosznak, kicsinyített világnak nevezték el, amely összesűrítve mindent felölel, ami csak szélteben-hosszában a nagy világban (makrokozmosz) kiterjedten látható. Egyebüttl bizonyítom ennek igazságát. Annak a csecsemőnek lelke, aki most látta meg a napvilágot, legjobban maghoz vagy palántához hasonlítható; jóllehet ebben a növénynek vagy fának az alakja még nem bontakozott ki, lényegében mégis benne van a növény, illetőleg fa, amint ez láthatóvá válik, mihelyt a földbe vetett mag gyökeret bocsát alá és ágakat terjeszt ki maga köré. Ezek a veleszületett erő folytán ágakba és lombokba szökellnek, levelekkel borítva, virágokkal, gyümölcsökkel ékesen. Tehát az emberbe semmi sem vihető be kívülről, hanem csupán arra van szüksége, hogy feltárjuk és továbbfejlesszük azokat a sajátosságokat, amelyek kifejtetlen állapotban vannak jelen benne, és szükséges, hogy rávilágítsunk mindegyik lényegére” (COMENIUS 1992: 55). Comenius a magyar művelődés történetében is jelentős szerepet töltött be. 1629-től Bethlen Gábor meghívására gyulafehérvári iskolában tanított, 1650-től 1654-ig Lórántffy Zsuzsanna meghívására pedig Sárospatakon. Patakon írta meg az *Orbis Pictus*, a *Schola ludus* és az európai pedagógiatörténetet meghatározó művet, *A Panszofikus iskola tervzetét*. E művében is külön foglalkozik az egyén mint egység test-lélek-szellemiség meghatározásával. Ha bármelyiket elhanyagoljuk az oktatás során, egyensúlytalanság áll be egyéniségünk terén: elménk tévelyeg, erőnk pazarlódik, és híján vagyunk szüntelen az egyetemes tudásnak, ami a gyakorlat terén reményeink megghiúsulásával jár. A tanítás a világ természetét követően egységközpontú, és az emberi egyed nevelése és oktatása terén is az egység képződjön le. Az anyagi, testi sík önmagunk és a bennünket körülvevő világ megismerésére, a lelki sík önmagunk felett való uralkodni tudás kialakítására, a szellemi sík a teremtői egyetemesség felé való törekvésre összpontosuljon. Comenius személyében a

gyermekközpontú gondolkodás kezdőpontját, az iskola szeretetre méltó helyé való átformálásának kezdetét látjuk. A *Didactica magná*ban az iskolaépületet az emberiesség műhelyeként, az örömmel végzett munka színtereként írja le: „Legyen az iskola kellemes hely, és hozzon a szemnek kívülről-belülről gyönyörűséget. Az iskola belülről világos legyen, tiszta, mindenütt képekkel díszítve, legyenek ezek akár jeles férfiak képmásai vagy földrajzi ábrázolások vagy történelmi emlékek, akár valamely díszítések, kívülről pedig tartozzék az iskolához nem csupán szaladgálásra és játékra szolgáló térség, hanem valamelyes kert, ahova időnként bebocsátjuk őket, hogy szemük legeljen a fák, virágok, füvek szemléletében. Ha így rendezzük el a dolgokat, nem jelent kevesebb örömet iskolába járni, mint ahogy a vásárba szokás, ahol mindig azt remélik, hogy valami újat fognak látni és hallani” (COMENIUS 1992: 134–135).

Szemléletmódjuk között jelen van a párhuzam:

„Az embereket az élet számára kell tanítani” (Comenius).

„Az iskola előkészítő az élet nagy iskolájára” (Steiner).

„Az iskola helyes rendjét a természettől kell kölcsönöznünk, s ez olyan legyen, hogy semmi akadály sem tartóztassa fel. Azt a rendet, amelyről óhajtjuk, hogy a mesterség számára egyetemleges eszméje legyen mindannak, amit tanítanak és tanulnak; azt a rendet nem lehet máshonnan kölcsönözni, mint a természet tanításaiból” (Comenius).

„Korunkban szellemi életet is élünk, de olyan szellemi életet, amely a régi korokból származik és hagyományként maradt ránk. Organizmusunk lelkileg-szellemileg összehangolt rendben él a természettel, ezért olyan embereket kell adnunk a gyakorlati élet, a szociális társadalom számára, akiket az egyetemes szellemire alapozott cselekvés szerint nevelünk” (Steiner).

Szinte az ókori filozófusok eszméit is idézhetnénk párhuzamként, az alapgondolatok megegyezőek: a teljes egyénre (test-lélek-szellemiség) és életre kiterjedő oktató és nevelő tevékenység természetközpontú és az emberi fejlődés archetípusaival összehangolt. Ily módon a teljes életen át tartó tudatos önnevelés megalapozódik, melynek célja, hogy az iskolai tanulmányok befejezését követően az életet milyen minőségben élik egyéenként, családjukkal, közösségükkel és alkotó tevékenységük során milyen minőségében éltetik. A Waldorf-iskolák európai szinten kísérik tanítványaik életpályáját, és van visszajelzésük az élet különböző területeiről: Milyen a (gyermek)betegségek aránya a más módszerrel nevelődő kortársakéval összehasonlítva; Milyen arányban élnek kiegyensúlyozott családi életet az iskolából kikerült ifjak? Mekkora az esetleges válások aránya? Milyen arányban találják meg számításaikat munkájuk, életpályájuk során? Hogyan állják meg helyüket a foglalkozási váltások során? Az élet- és sorsfordulókat hogyan viselik? A visszajelzésekkel igazolódik a Waldorf-pedagógia alapcélkitűzése: „Az iskolában tulajdonképpen nem azért kell tanulnunk, hogy

ismereteket szerezzünk, hanem azért, hogy mindig tanulhassunk az életről” (STEINER 2007:19). Ez az alap gondolat indította útjára a Waldorf-iskolát. Emil Molt, a Waldorf Astoria gyár gyakorlatias igazgatója a munkások gyermekei részére 1919-ben iskolát alapított. Rendszeres hallgatója volt 1906-tól Rudolf Steiner előadásainak, és felkérte őt, hogy állítsa össze a pedagógiai programot, szervezze meg az oktatást, és legyen a vezetője. Mindenki számára nyitott volt a tizenkét évfolyamos egységes nép- és felsőbb iskola. Németországban csak a nemzetszocialista rendszer idején szünetelt, 1945 után pedig az egész világon alkalmazott pedagógiai módszerré vált. Magyarországon 1926-ban Nagyné Göllner Mária nyitott Waldorf-iskolát gróf Klebersberg Kunó vallás- és kultuszminisztersége idején, s ma huszonöt Waldorf-iskola és negyven Waldorf-óvoda fogadja a gyerekeket. A Romániai Waldorf Szövetség huszonhárom egyesületet foglal magába román és magyar tannyelven egyaránt. Szerbiában viszont még nem jelentkezett a Waldorf-pedagógia iránti igény.

EGYÉNI FEJLŐDÉSI JELLEGZETESSÉGRE ÉPÜLŐ PEDAGÓGIAI CÉLKITŰZÉSEK HETES ÉS ÉVES ÉVKÖRBEN

Az emberi fejlődés menetének létezik egy olyan archetípusa, mely integrálja a fizikai, a lelki és a szellemi fejlődést. A Waldorf-tanterv erre az archetipikus fejlődésre épülő folyamat, mely a gyermeket a mindenkori érettségének megfelelő kihívások elé állítja. Az emberi lény természetét holisztikus megértéssel közelíti meg. Hangsúlyozottan figyel az egyéniség fejlődésére és a szocializálódásra.

Az egyéniség fejlődési íve nem egyenletes, hanem különböző átmenetek szakaszolják. Az átmenetek során, ami az egyéniségfejlődés során gátolva volt, átszakad. Erre az időszakra az instabilitás, a frusztráció, a szorongás, a tanulási nehézség, a viselkedési zavar jellemző. Az egyéniség akkor mutatkozik meg a legtisztábban, ha összevetjük a jól ismert archetípus jellemzőivel. Az archetípus visszajelzi, hogy miként integrálódik szervesen az Én a fejlődés egy adott szakaszán belül. A fejlődés folyamatában helye van az ellenállásoknak, mert ösztönzőleg hatnak és megfelelően kezelve a tudatosságot, a fejlődőképességet serkenti.

Szociális célkitűzésként szerepel, hogy a társadalommal együttműködő egyént neveljen. Az osztály különböző képességű tanulói csoportokból állnak. A gyermekek együtt és egymástól is tanulnak. A tanulási folyamat egyensúlyban tartja a különböző tanulási formákat: a közvetlen tapasztalatot, a szociális interakciókat, a beszélgetéseket, egymás meghallgatását, a csoportmunkákat.

A gyermek aszerint fejlődik lelkileg, amit lelkében már át tud élni. Az oktató részéről folyamatos intuitív képesség szükségeltetik: „A gyermek lényét minden egyes évben minden egyes héten saját lelkünkben kell elevenen átélnünk, ez legyen a nevelés szellemi alapja” (STEINER 2007:18).

Minden egyes gyermekben megnyilvánul a sokrétű emberi természet, melyet az óvónő, tanító tisztelettel tanulmányoz. Nemcsak a szóbeli, hanem a nonverbális kommunikáció sokrétű árnyalatait is folyamatosan figyeli: a test jelzéseit és hőháztartását, az egészség-betegség jeleit, a lelkiállapotok megnyilvánulásait, valamint a tudati fejlődés megtapasztalható mozzanatait is. Az ismeretszerzés elsődleges forrása az óvodában és az első osztálytól kezdődően a belső átélésen alapuló valódi, gyakorlati tapasztalatszerzés. A tananyag életkorra szabott, ezért az ismeretátadáson túl szervesen szolgálja a gyermek lelki fejlődését. A tantárgyi struktúra a gyermek akaratát, érzésvilágát és gondolkodását egyaránt fejleszti. Az intellektuális kiegyensúlyozott arányban áll a gyakorlatival.

A Waldorf-pedagógia gyermekközpontú pedagógiaként az egyéni képesség és a tehetség teljes kibontakozását az egyénnek szentelt teljes figyelemmel éri el. Pedagógiai programját Rudolf Steiner *Embertanára* építi, mely értelmében az első hét év a test, a második hét év a lélek, míg a harmadik hét év a szellem fejlődésére szolgál. E hármas egységhez rendelt kézműves tevékenységekkel a megtapasztalás élménye mindennapi gyakorlattá válik. A művészeti tevékenység közben az alkotáson keresztül erősíti az akaratot. A serdülőkortól a gyermek már egyre inkább alkalmassá válik az absztrakt gondolkodásra, és ekkor érik meg igazán a szigorúbban vett intellektuális nevelésre.

A testi-lelki-szellemi időszakok fejlődése hetes évkörökbe rendeződve épül. Az első hét év folyamán a gyermek otthonra talál saját fizikai testében, kialakítja térbeli tájékozódását, és elsajátítja azokat az alapvető képességeket, amit a járás, a beszéd és a gondolkodás jelent. Teljes környezete tanulási alapul szolgál számára, hiszen mindenkit és mindent utánoz környezetében. Az utánzás gesztusa alapján derül ki, hogy mi az, amit már megtanult. Az óvodában a tapasztalaton alapuló tanulás, a kreatív játék keretében tett felfedezések, az óvónővel kialakított társas kapcsolat képezi a legfőbb pedagógiai feladatot. Az anyanyelv és a számolás nem didaktikus formában történik, hanem játékos foglalkozások keretében.

A magyar Waldorf-iskolák kerettanterve – összhangban a világ Waldorf-intézményeinek kerettantervével – az egyén archetípusokon alapuló szerves fejlődési sajátosságait a pedagógiai célkitűzésekkel együtt először hetes évkörökre, majd évekre bontja.

Az első hétéves életkor – a Magyar Örökség díjas Molnár V. József néplélektan-rajz-kutató megfogalmazásával élve – „amikor a gyermek Isten tenyerén él”:

0–2 1/2 éves kor: A gyerek öntudatlanul teszi, amit tesz. Nem gondolja meg, hogy mit tanul éppen, hanem elsősorban testi ügyességét gyakorolja teljes odaadással, fáradhatatlanul. Utánzással mindent úgy vesz át, ahogy az a környezetében él.

3 éves kor körül: Az öntudat ébredésének időszakában a gyerek felfedezi a saját lényét és az őt körülvevő világ közötti különbséget. Még úgy gondolko-

dik, ahogy a környezete. A játékban még nem együttműködő, mindent szeretne birtokába venni és kipróbálni. Érzelmei a környezetének függvényétől alakul: mindent átvesz és mindenre reagál.

A 3. és az 5. életév között két új képesség jelenik meg. A gyermek fantáziája (belső képteremtő képessége) és az emlékezet gyerekkori formája éled meg. A teljes azonosulásig történő utánpótlás vágya halványul, mert már a felszababban lévő fantázia segítségével változtat megélt dolgain. A sajátját – ami rá jellemző, ami belülről fakad – már bele tudja szőni a dolgokba. Kialakul a függetlenség elemi formája. Bizonyos távolságtartás jelentkezik önmaga és környezete között. Három-négy évesen kezdi el felfedezni a másik embert, de még figyelme mindig saját magára összpontosul. A gyermek reagál a környezetéből jövő ingerekre, és fantáziadús játékaival építi belső világát. Külső dolgok és tárgyak adják a játékokhoz az ötleteit. A céltól független tevékenységeket is végez, illetve gyors fordulatokban, terv nélkül változtatja célját. Kezd adni-venni, elosztani, ehhez a szükséges tapasztalat öt éves kor körül fejlődik ki.

Az 5. és a 7. életév között a gyerek végtagjai egyre ügyesebbé válnak. Aki eddig fantáziadúsán és kreatívan játszott, átmeneti időt él meg, mert ötletei fogyóban vannak. Külső dolgok közvetlen impulzusai helyett fokozatosan mutatkoznak meg annak a jelei, hogy maga tervezi saját játékát. A belső lelki képből megformálódott előzetes elképzelés szerint keresi ki a gyermek a megfelelő anyagot és tárgyat a játékához, amely még mindig szoros kapcsolatban áll élményeivel, tapasztalataival. Érzékeli társai szükségleteit, és segítőleg részt vállal mások dolgaiban.

Befejeződik az első hét éves kör, elkövetkezik a fogváltás időszaka, a második hetes évkör. A 7–14 éves időszak a belső képvilág kiépülése. A lélek újabbnál újabb formában a jó győzelmet szeretné megélni. A derekasság példája, a kiemelkedő egyéniségek, küzdelmeik, fáradozásaik, akadályokkal való megküzdésük segíti az épülést. Ez az időszak a formális tanulás megkezdésének időszaka. Intellektuális fejlődésüket az alapvető tanulási készségek elsajátítása és az emlékezet fejlődése mozdítja elő a gyakorlati élethez való erős kötődésükből indítva. Az érzések megszólítása révén a gyermek azonosulni tud azzal, amiről tanul. A tanulás egyéni tapasztalatokra épül, folyamatos narratív megerősítésekkel, lehetőséget teremtve a megszemélyesítésre. A tanulás személyes belső tapasztalattá válását a képzelőerő és a képekben való ábrázolás játssza. Az érzések a zene és a művészetek révén bontakoztathatók ki legteljesebben.

E szakasznak három jól elkülöníthető alszakasza van: a 7–9, a 9–12 és a 12–14 éves közötti időszak.

Az első alszakaszban a gyerekek tanulására jellemző, hogy elzárkóznak a saját véleményalkotástól a tanultakkal kapcsolatban. Ez az emlékezet, a képzelőerő fejlesztésének és a ritmikus ismétlődéseknek az időszaka. A felnőttek fel-

tétel nélküli elfogadása erős, de elmozdul abból az állapotból, amely az érzékek irányította utánzásra épül. A szavakkal és a tettekkel való hatás kerül előtérbe. A világról és önmagáról olyan kérdéseket fogalmaz meg a gyermek, amely meghatározza a tanár viszonyát velük. Ezeken az órákon nemcsak tapasztalatkövetítés történik, hanem a közvetlen megtapasztalás is. Az a tanár, aki megfelel a gyerekek ezen elvárásainak, tekintélyre tesz szert a gyermekek szemében. A kilencéves kor magában rejtje az első elszakadási tapasztalatot: éles választóvonalat éreznek maguk és a felnőttek között. Tudni akarják, hogy amit a tanár mond, az valójában a valóságban is az élet és a világ alapos ismeretén alapul-e. Ez a folyamat a tudatalatti szintjén zajlik. Új tanítási módszerek segédletével a gyermekkor színes világából átlépnek az őket körülvevő differenciált világba. Az átmeneti időszakban fokozottan érezhető a gyermekekkel, hogy ők maguk is egy egyedi világot alkotnak, amely egy időben kapcsolódik az őket körülvevő környezethez is.

A második hetes évkör második alszakaszában, a 9–12 éves kor között, a ritmikus emlékezet a legmeghatározóbb. Hálás és előnyös a tananyag ritmikus tagolása, amely a világ iránti érdeklődésükre épül. Tizenkét éves korokra testük harmonikus arányai felbomlanak. A vétagok megnyúlnak, és az izomzat fejlődése válik hangsúlyozottá. Lelkiállapotukra a kritikai hajlam válik jellemzővé. Határozottan figyelemre méltatható az ok-okozati összefüggésben való gondolkodásuk, mint újonnan kibontakozó képességük. A gyermek intellektusát a tanár e korszakban az érdeklődésüknek megfelelő irányba serkentheti, építve kérdésekre, kutatva kereső hozzáállásukra. Képesé válnak az időt és a teret strukturálni, így megért az idő arra, hogy történelmi folyamatokról tanuljanak.

A harmadik alszakaszban, 12. és 14. életévük között, a pubertáskorban a gyors növekedés a lelki egyensúly kizökkenésével jár, életkori archetipikus sajátosságként. Kibillen abból a nyugalomból, amire a gyermekkor közepén szert tett. A kiskamaszok saját belső folyamataikra figyelnek, és én-központúakká válnak. Kialakul elvont fogalomalkotási képességük, pontos megfigyeléseket végeznek, és világosan, tudatosan kutatják az ok-okozati összefüggéseket. Erős késztetést éreznek arra, hogy szembeszálljanak az őket körülvevő világgal, sőt olykor felerősödik a világ legyőzésének szándéka. A lappangó agresszivitás azonban csiszolatlan játékosságot takar. A fizikai kihívások átsegítik őket ebből az állapotukból. A magukra irányuló figyelem az érdeklődési körük felé irányítható, a természeti, technikai világ működése felé, a munka, a hivatás felé. Önmaguk természetes érzésének tudata nyitottá teszi őket az embertársaik megértésére. Megtapasztalják, hogy küzdelmeikben nem magányosak a világban. Ekkor nyílik meg érdeklődésük a hagyományos tudományágak összefüggései iránt.

A kamaszok egyre kiteljesedő belső világa a figyelmükhöz méltó gondolatokkal szólítható meg. E korban kiéleződik a független ítéletalkotás és az igaz-

ságkeresés képessége. A kultúra és a természet belső elvei objektívan, a fiatalokat inspiráló módon kívánja a feltárást. Ebben az életkorban az önálló kutató-soké és az önálló feldolgozásoké a főszerep, mely során a világot megtanulják különböző nézőpontokból szemlélni.

A magyar Waldorf-iskolák kerettanterve egy-egy évkör fejlődési sajátosságai-
gaival:

Az iskolás korosztály tanterve a test-lélek-szellemiség egységét bontakoztatja ki harmonikusan. Az egész szervezetet felöleli, a test ritmus- és működési köreivel együtt. A teljes személyiség egészséges fejlődése olyan dinamikus egyensúlyban él az emberi egység kibontakoztatása által, mely harmonizálja a gyermekben belüli erőket, kiegyensúlyozza az egyén másokhoz és a világhoz való viszonyát, és ösztönzi a fejlődéshez elengedhetetlen tapasztalatok megszerzését. Legfontosabb cél, hogy a gyermek a magával hozott adottságait, képességeit felismerje, és a lehető legnagyobb mértékben kinyilváníthassa azokat. Saját értékének tudatában önmagát méltó módon bontsa ki a világban, s így váljék alkotó és ne csak használó tagjává a társadalomnak.

A hetedik életév körül a fogváltás kezdetével azok az erők, melyek a gyermek növekedésének szolgálatában álltak, felszabadulnak, és teret adnak a független képi gondolkodás számára. Még jellemző az álomszerű létforma, mely során átélési képessége erőteljesebb, és a képekben való gondolkodás van előtérben. E korban a legfontosabb morális célkitűzés az emberek és a természet egyetemeségének tisztelete, szeretete, óvása, becsülése; a bizalom és a szociális kohézió kialakítása, melyben a gyerekek figyelnek és törődnek egymással.

Nyolcévesen továbbra is az önmaga alkotta világban él, amely abból a képességéből fakad, hogy belső világa birodalmából képes egyéni gondolatképeket alkotni. A külvilág eseményei, tapasztalatai a gyermek képzelőerején mint egy szűrőn halad át, hogy ott a gyermek homogén világképének megfelelően újrendeződjön. Teljességtudatukból kilépve a dualitás elemei, a jó és a rossz jelentkezik. A tanterv ebben az életkorban a nyelv által kifejezhető érzések és érzelmek gazdagságát és mélységét érzékelteti minél árnyaltabban. Értelmi szinten a képi gondolkodásra építve a fogalmakat plasztikus és organikus jelentéssel tölti meg. A számolás és az írás-olvasás alapjainak elsajátítása közben a finom- és nagymotoros mozgás folyamatosan finomodik, az ugrálás, labdadobálás, kötés, horgolás, furulyázás kiegészítésével. Az intellektus felébresztése az átélés és cselekvés erői által történik. Míg az első osztályban a figyelem az erős szociális közösség formálására irányult, melyben a gyerekeket a teljesség megtapasztalása erősíti, a második osztályra a polarizáció jellemző, ahol a gyerekek egymáshoz való viszonya is megfigyelhető. Célkitűzésben is a polarizáció pólusainak jól megkülönböztetése szerepel. Szentek életéről szóló legendák, végtelen emberi viselkedési formákat és jellemvonásokat ábrázoló fabulák kerülnek előtérbe.

A kilencedik életévükben fontos fizikai, pszichológiai és kognitív változásokon mennek keresztül. Rubikon-változásnak nevezi a Waldorf-szakirodalom, amelyet különböző időtartamban és intenzitással élnek meg. A fejlődés kiegyensúlyozottabb tempóban halad: a beszédhangokat egyre inkább a szájüreg közepén képi, sokkal tisztábban artikulál, és figyelmét középtávra összpontosítja. Szerkezete fizikai szinten láthatóan erősebb. A szív megnő és nagyobb mennyiségű vér fogadására alkalmas. Beáll a belégzés és a pulzus egymáshoz való aránya: egy belégzés alatt négyet dobban a szív. A növekedés elsősorban a vétagokra, az anyagcserére irányul, valamint a törzsre, ami széltében kezd növekedni. E szakasz természetes jellemzője lehet a fáradékonyság, változó-kony étvágy, alvászavar. Steiner felfedi az ehhez a korszakhoz tartozó érzelmi élet jellemzőit. A gyermek saját lelkében tapasztal egyfajta kettősséget a világ befogadásával kapcsolatban. Úgy alakul ki ez a folyamat, hogy a gyermek egyre növekvő erővel tapasztalja meg az objektivitás érzését, de egy időben növekvő szubjektivitást is tapasztal. E kétfajta tapasztalás ellentétben áll egymással a gyermek lelkében. Kétfeltek, kérdések, az egyedüllét érzése és egy kezdődő kritikus hangvétel jellemzi e korban a gyermek lelkiállapotát. Ez fontos állomása az öntudatra találás folyamatában. Magatartásbeli változásokban öltenek testet a temperamentumtól és a személyiségtől függően. Fizikai tevékenységekbe való bekapcsolódásuk mint pl. a gazdálkodás, növeli kapcsolat kialakításukat a környezetükkel. A célkitűzés így ismét a fejlődési jellegzetességre épül. Az alaposan begyakorolt számolás és írás-olvasás alapjaira épül a mindennapi gyakorlati életben alkalmazható feladatmegoldások sora, pl. mérések, levélírás.

A tizedik életévükben a kisgyermekkorból tartó átmenet már befejeződött, a pubertás felé tartó viszont még nem kezdődött el. Az élet második hétéves évkörének közepe ez a kor, amit a Waldorf-pedagógia a gyermekkor szívének nevez. A gyermek öntevékenysége magával vonja a légzés és a vérkeringés kapcsolatának harmonizálását is. Kitoró életerő és a világ iránti fokozott kíváncsiság e kor sajátja. A világgal való ismerkedés a természettudományokkal kezdődik, az állatvilág megfigyelésével, mégpedig az emberekkel való alaktani hasonlóságok és különbözőségek összevetésével. Ezt követi a közvetlen környezet alapos megismerése, ami a térképkészítésben éri el csúcspontját. Célkitűzés, hogy az ebben a korosztályban rejlő hatalmas energia pozitív, építő jellegű irányba terelődjön a kihívások és az önálló munkakidolgozás során. A növekvő tudásvágy minél több konkrét ismeretet kíván, és új kapcsolatformákat a feladatokkal, a társaikkal és a tanárokkal. Az órák narratív keretében olyan történetekkel találkoznak a gyerekek, melyekben sokszínű személyiségek játszanak szerepet a társadalom egészében. Beindul a folyamat, mely során különbséget tesznek a jó és a rossz megítélésében, és formálódik a tudat, hogy hova is tartoznak ők a szűkebb és a tágabb környezetükben.

A tizenegyedik életévben mozgásukban könnyedségre és kecsességre tesznek szert. A koordinált, kiegyensúlyozott és harmonikus mozgás kulcsfontosságú ebben az életkorban. Lelki fejlődésük terén tovább erősödik az én és a világ megkülönböztetése, növekedni kezd az egyéni akarati tényező, megerősödik az én-tudat, szociális szinten erőteljes csoportdinamika érvényesül az osztályon belül, noha még saját egójuk meglehetősen kialakulatlan. Értelmükkel jobban felfogják a kérdések, jelenségek reális, racionális vonatkozásait. Képesek tisztázni, tényszerű, érzésektől mentes fogalmakat felfogni. Emlékezőtehetségükkel összhangban időérzékük is kialakul. Memóriaépülésük teszi lehetővé, hogy visszatekintsenek a múltba, megtervezzék a jövőt, s ha ezt az érzések elmélyülésével tudják megtenni, akkor mindez a tudatosság és a felelősség érzetének racionális kialakítása, a pozitív és a negatív pólus megkülönböztetésének racionális képessége. Ez az év jelzi a gyermekkor és pubertás közötti fordulópontot. Kiemelkedő szintet érnek el fejlődésükben: teljesen azonosulnak munkáikkal, időt fordítanak a kidiszítésre, a tökéletesítésre. Érzékelhető a tanulók intellektuális képessége. Célkitűzés, hogy a gyerekek számára tudatosabbá váljon az élet és a környezet kölcsönös egymásrahatása. Erre a botanika tanulmányozása a legalkalmasabb. Hangsúlyosabban jelenik meg az eredeti olimpiai eszmény: „a versenyszerű közegben célunk a nem versenyzés. A jelenlegi állapotunknál jobbra, többre törekvés belső indítatásunkból fakadjon, ne abból az igényből, hogy jobbak legyünk másoknál, sőt le is győzzük riválisainkat” (STEINER 2007:168). A csoportkülönbségek egy nagyobb egésznek rendelődnek alá, ahol a szépség ugyanolyan fontos érték, mint a gyorsaság és a távolság. A memória könnyen fejleszthető pl. idegen szavakkal, földrajzi területek vizuális felidézésével, térkép segítségével.

Tizenkét éveseknél a növekedés főleg a csontozat növekedésében fejeződik ki, a gravitáció erejét jól éreztetve. A végtagok meghosszabbodnak, és szögletes mozdulatok alakulnak ki. A fizikai változásokat a gondolkodás területén a kauzalitás megtapasztalása kíséri, a lelki fejlődést pedig az állandó változás jellemzi. Ez a korosztály a gyermekkor elmúlását, az individuum megszületését éli meg. A tantervi témák egymásra épülnek – lejegyzett történelem, Európa földrajza, leíró geometria, közgazdasági matematika, fenomenológiai tudományok, kertészet, fafaragás, szervezett játékok – együttesen a gyermek fizikai, lelki és érzelmi világát ragadják meg. A tanár a sarjadó kritikai képességet a természettudományos megfigyelések felé irányítja. E korosztály célkitűzése, hogy oksági összefüggéseket működés közben értsenek meg a világban. Figyelmük egy olyan világ felé összpontosítható, melyben felnőttként élni és alkotni szeretnének. Kihívások megcsillantásakor színvonalas munka létrehozására képesek.

Tizenhárom évesen a tanulók a kamaszkorba lépnek, magukon viselve életkoruk két fő jellemzőjét: a fokozott külső aktivitást és a forrongó, dinamikus belső lelkiállapotot. Az önreflexió képességének első megnyilvánulásai jelent-

keznek, melyek a fizikai változásokkal együtt a szexuális identitás kialakítására törekednek. A fizikai változások megelőzik a lelki fejlődést. A következő témák segítik bennük kibontakozni a világ felfedezésére irányuló vágyukat és a belső utazásuk tükröződését: történelemben a felfedező utak, irodalomtanításban a hangulatok és a stílusok tanulmányozása, kémiában és fizikában az égés és a mechanika tanulmányozása, valamint a táplálkozás és az egészség. Cél, hogy a gyerekek magukat világpolgárként tapasztalhassák meg, ugyanakkor a szociális felelősségük kialakuljon egyedi individuumokként.

Tizennégy évesen fizikai és lelki értelemben csökken a lágyságuk. Növésük és nemi érettségük határozottan fejlődik. A fogalmak világa jelentéssel is kezd megtelítődni, és rendkívül élessé válik, mellyel elsősorban az eddigi kereteket, különösen a szabályokat veszik górcső alá. Az érzelmekkel is telített kritikai hajlamot az ellensúlyozza, ha egy időben nagyobb szerepet kap a racionalitás, felülkerekedik én-jük gondolkodó része. Végző szakaszba lép független érzelmi élet kialakulása. Fő célkitűzés, hogy mindaz, amit eddig tanultak, értelemmel bíró világgá álljon össze számukra, melyben a főszerepet a küzdő, etikus ember játssza. Egy önálló éves munka kiválasztása és elkészítése, amikor minden tanuló választ egy témát, amellyel egész éven át foglalkozik.

Tizenöt évesen ismerjék meg a korszak vezető eszméjét, amelyek új fejlődési folyamatokat vezettek be a történelemben. Az eszmék átlátása, melyek gyakran a gonosz hatalmi eszközévé is válhatnak, pl. a harmadik birodalom. A történelmi példákon keresztül világossá válnak számukra azok a problémák, melyekkel maguk is küszködnek életkorukban: az, hogy az ideáltól a megvalósulásig vezető úton szükség van a valóság érzékelésére; a morális merevség és fanatikus idealizmus következménye erőszak és történelmi kudarc is lehet. Megismerkednek azokkal a történelmi erőkkel, melyek jelenüket határozzák meg. A fizika keretében az emberi kutatótevékenység és a felfedezések fontos vívmányai képezik a tanulás tárgyát. A témafeldolgozásakor a legizgalmasabb kapcsolatfeltárás az egyes gépek feltalálása és a használatukból fakadó emberi tudatváltás között figyelhető meg. A kémia segítségével az anyagok keletkezésének áttekintése során olyan átalakulási folyamatok kerülnek sorra, melyek az emberben is lejátszódnak, pl. a desztilláció. A művészettörténet a fizika, a kémia szigorú törvényeit kívánja ellensúlyozni, amelyben az ember teremtheti meg önmaga törvényeit. Ugyanakkor az ember tudati változásai is végigkövethetők az egyiptomi kultúrától napjainkig. Rajzórán fekete-fehérrel történik a rajzolás, a kétpólusú színnel érzelmileg tükrözve azt a világot, amelyet megélnék ebben az életkorukban. Az irodalomtanítás keretében egy egység a dráma és a színház kezdeteivel foglalkozik. Hagyja feltárni, hogy a szakrális eredettől hogyan tért el a világi felé. A kertépítés, a fafaragás gyakorlata során az a legfontosabb, hogy a tanuló igazi kemény fizikai munkával, szerszámok használatával,

munkafolyamatok és biztonsági eljárások elsajátításával megismerkedjen a csa-patszellel, megbecsülve a munka értékét, valamint a környezetgondozást. Célkitűzések: az őket érdeklő témákban a tudást fokozatosan önálló adatgyűjtés és kutatás útján szerezzék meg; strukturáltan gondolkozzanak, és egyszerű logikai, ok-okozati következtetéseket tudjanak hozni, elmozduljanak az érzéseken alapuló ítéletalkotástól a megértésből fakadó és megfigyelésen alapuló ítéletek irányába; tudják, hogyan juthatnak a gondolkozástól az eszméig, az eszmétől a gyakorlatig, a felfedezéstől a megvalósításig és a feltalálásig; tudják akaratukat eszméik szolgálatába állítani; tanuljanak meg dolgozni és váljanak képessé arra, hogy a munka segítségével tanuljanak; az élet területein ismerjék fel a szélsőségek közötti átmenetet.

A tizenhat éveseknél fokozott az öntevékenység, hogy önmagukra találjanak. A gondolkodás tisztasága és a növekvő ítéletképességük segíti a diákokat abban, hogy a szimpátia-antipátia bizonytalan érzelmi világtól eloldják magukat. Pl. a földrajz keretében a Földet olyan élő organizmusként ismerik meg, amely ritmusába és körforgásaiba való beavatkozásra rendkívül érzékenyen reagál. Cél, hogy megértsék, az összetett folyamatok miként jöttek létre, honnan erednek, milyen alapelveken nyugszanak; pontos munkát végezzenek, és tudják mindazokat a gyakorlatban alkalmazni, amit elméletben megtanultak; vállaljanak felelősséget munkájukért és viselkedésükért; képesek legyenek döntéseikben, választásaikban belső meglátásukat követni, tudjonak önálló véleményt alkotni, és ezt meg is tudják indokolni.

Tizenhetedik életévükben a horizont tágítása és a dolgok lényegének megértését követően a javasolt témák által igyekeznek a jelenségek mögé hatolva a végletek közötti belső egyensúlyt megtalálni, törekszenek a folyamatszerűségre és a megújulásra. Cél, hogy rendelkezzenek önmaguk által irányított szociális felelősségérzettel; a holisztikus megértés jegyében integráljanak és korreláljanak egymással kapcsolódó jelenségeket. Pl. az irodalom terén olyan művek kerülnek tanulmányozásra, melyek eredeti és profetikus szemléletűek. Nem szolgálnak kész válaszokkal, ösztönözve az olvasót önmaga túllépésére, megnyitva a lelket a különleges, nem hétköznapi tapasztalatok befogadására. Az év meghatározó gyakorlata a lezáró szociális gyakorlat. Két-három héten át kórházakban, fogyatékosok otthonában és iskolákban dolgoznak a tanulók. Megtanulhatják a toleranciát mások esendősége, gyengesége iránt, illetve megtapasztalhatják saját határaikat. Megismerkednek olyan emberekkel, akik sokkal kiszolgáltatottabb helyzetben vannak.

Tizennyolcadik életévükben a kitűzött cél, hogy integrálódjon a Waldorf-pedagógia sarkköve, mely az emberi lény természetének alakulását és a világban elfoglalt helyét tekinti vizsgálat tárgyának. Az ember archetipológiai fejlődési jellegzetessége, hogy tizennyolc évesen tudni kívánja, hogy ő mint egyedi

ember milyen hatással lehet a világ szociális, gazdasági, technikai vagy politikai menetére. Azt akarja tudni, hogy hol az ő helye a világban. Cél, hogy belső kapcsolatot találjon azok a jelenségek között, melyek a világot formáló és létrehozó alapelvek kifejezői, minek során feltárul a szellem, a látható forma és az anyag összjátéka. Ismerjék a kapcsolatot törvény, szükségszerűség, szabadság és felelősség között, tudják önmagukat képviselni, meg tudják valósítani saját meglátásaikat, miközben képesek felelősséget vállalni tetteikért.

ÖSSZEFOGLALÓ GONDOLATOK

- Az emberi fejlődés menetének létezik egy olyan archetípusa, mely integrálja a fizikai, a lelki és a szellemi fejlődést. A Waldorf-tanterv erre az archetipikus fejlődésre épülő folyamat, mely a gyermeket a mindenkori érettségének megfelelő kihívások elé állítja. Az emberi lény természetét holisztikus megértéssel közelíti meg.
- Az egyéniségnek, aki testi, lelki és szellemi szinten törekszik magát megformálni, vannak az életkorral változó megismerhető, számbavehető törvényszerűségei, archetípusai. Mind testi, mind lelki, mind szellemi értelemben leírhatóak ezek a jellegzetességek, nyomon követhetőek a változások, amelyek minden ember azonos sajátja fejlődése során. Egyes életkori szakaszok határozottan elkülöníthetőek egymástól, más-más szükségletek és képességek lépnek fel az egyes életkorokban, melyeknél jellegzetes alkati, temperamentumbeli sajátosságok is felismerhetőek.
- A teljes személyiség (test-lélek-szellem) egészséges fejlődése olyan dinamikus egyensúlyban él az emberi egység kibontakoztatása által, mely harmonizálja a gyermekben belüli erőket, egyensúlyban tartja az egyén másokhoz és a világhoz való viszonyát, és ösztönzi a fejlődéshez elengedhetetlen tapasztalatok megszerzését.
- A nevelés s majd az önnevelés célja és feladata: segítséget nyújtani ahhoz, hogy az ember a fejlődési útján egészségesen haladva, a lehetőségek széles körével úgy kerüljön kapcsolatba, hogy képes legyen kiválasztani a személyiségének megfelelőt.
- Segíteni kívánja, hogy a gyerek a benne működő természetes erőket szabadon tudja fejleszteni: érzékelésben, utánzásban, játékban és egyéb tevékenységekben. Nem szabályokat és tilalmakat akar megvalósítani, hanem a gyerekek és a felnőttek művészi erővel áthatott együttélését.

IRODALOM

- A magyar Waldorf-iskolák kerettanterve.* Magyarországi Waldorf-iskolák tanárainak munkacsoportja. 2004 Magyar Waldorf Szövetség, Budapest. A tanterv eredetije: The Educational Tasks and Content of the Steiner Waldorf Curriculum. Edited by Martyn Rawson and Tobias Richter. Steiner Schools Fellowship Publications 2000
- BRÜLL, Dieter é. n. *Waldorf Iskola és hármastagozódás.* Ita Wegman Alapítvány
- CARLGRÉN, Frans–KLINGBORG, Arne 1995. *Szabadságra nevelés.* Waldorf Könyvek II. Budapest
- COMENIUS 1992. *Didactica magna*
- CZIRJÁK Tünde 1995. Szakdolgozat. *Waldorf Óvodapedagógiai Szeminárium keretében.* Kézirat. Solymár
- FINSER, Torin 2005. *Vándorúton – Iskolában.* Egy Waldorf-tanár és osztályának nyolc éves Odüsszeiája
- FRANCIS Edmunds é. n. *A Waldorf-pedagógia dióhéjban.* SuliNova
- GOEBEL, Wolfgang–GLÖCKLER Michaela 1994. *A nagy gyermek-kalauz.* Budapest
- KULCSÁR Gábor 2004. *Az írás-olvasás tanítása a Waldorf-iskolában.* Közoktatás
- LINDENBERG, Christoph 2004. *Waldorf-iskolák: szorongás nélkül tanulni, tudatosan cselekedni.* SuliNova
- PLATTNER, Elisabeth 1995. *A nevelés mindennapi művészete.* Budapest
- STEINER, Rudolf 1990. *A szabadság filozófiája.* Győr
- STEINER, Rudolf 1990. *A szociális élet kérdései.* Budapest
- STEINER, Rudolf 1993. *A gyermek nevelése szellemtudományi szempontból.* Budapest
- STEINER, Rudolf 1995. *Az emberi temperamentumok titkai.* Budapest
- STEINER, Rudolf 2005. *Gyermek egészséges fejlődése.* Budapest
- STEINER, Rudolf 2005. *Gyermeknevelés – A gyermek játéka.* Metódus-Tan
- STEINER, Rudolf é. n. *A nevelés művészete.* Genius – Magyar Waldorf Szövetség
- STEINER, Rudolf é. n. *A nevelés művészetének szellemi-lelki alapjai.* Genius
- STEINER, Rudolf é. n. *Általános embertan, mint a pedagógia alapja.* Genius
- STEINER, Rudolf é. n. *Emberismereten alapuló nevelés és oktatás.* Genius – Magyar Waldorf Szövetség
- STEINER, Rudolf é. n. *Léleknaptár.* Hermit Könyvkiadó
- STREIT Jákob 1995. *Nevelés, iskola, szülői ház és a Steiner pedagógia.* Budapest
- TOLLE, Eckhart 2001. *A MOST hatalma.* Agykontroll Kft.
- VEKERDY Tamás 1989. A Waldorf-óvoda Solymáron I. *Óvodai Nevelés*, 11. sz.
- VEKERDY Tamás 1989. A Waldorf-óvoda Solymáron II. *Óvodai Nevelés*, 12. sz.
- VEKERDY Tamás 1994. *A Waldorf-óvoda programjáról.* Házilag sokszorosítva.

Waldorf Education

The process of human development has an archetype which integrates physical, spiritual and mental development. The Waldorf curriculum is based on this archetypal process, exposing children to experiences and challenges adequate to their age. It provides a humanistic, holistic approach. It enables children to naturally develop their inherent strengths: via sensory-based experimental, imitative techniques, as well as play and other activities. The curriculum does not

enforce rules or prohibitions but the shared experience of children and adults through art-based concepts.

Keywords: archetype of human development, integrating physical-spiritual-mental development, challenges adequate to age, building the life-long ability to free intrinsic needs

Beérkezés időpontja: 2012. 09. 03.

Közlésre elfogadva: 2013. 01. 14.